

УДК 37.017-053.6:159.923:316.641
DOI: 10.24144/2524-0609.2023.52.163-168

Попадич Олена Олександрівна

доктор педагогічних наук, доцент

професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м.Ужгород, Україна

olena.popadych@uzhnu.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0003-1426-4114>

ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ ЯК НАПРЯМ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Анотація. Пандемія коронавірусу, війна в Україні, сучасна соціальна, економічна, правова та екологічна ситуація в цілому спричинили новий спектр небезпек для дітей та підлітків (втрата відчуття соціальної захищеності, стабільності, зниження можливостей чинити опір негативному впливу середовища в умовах воєнного стану), що, як наслідок, призводить до девіантної поведінки неповнолітніх. З огляду на це, одна з актуальних проблем української держави полягає у впровадженні планованих та системних профілактичних заходів щодо вирішення проблеми девіантної поведінки підлітків, серед яких важливе місце займає правове виховання. Мета дослідження – проаналізувати правове виховання як напрям профілактики девіантної поведінки підлітків. У статті використано теоретичні (аналіз літературних джерел, опис інформаційних засобів, узагальнення теоретичних положень правового виховання як педагогічної проблеми, системний (дослідження системи профілактики девіантної поведінки)) та емпіричні (аналіз документів, порівняння визначень із проблеми дослідження) методи дослідження. У статті проаналізовано стан проблеми профілактики девіантних форм поведінки у підлітків у контексті концептуальних засад правового виховання та його змісту; встановлено, що успішність профілактичної діяльності залежить від її комплексності, послідовності та своєчасного надання; виявлено, що проведення профілактики на державному рівні передбачає економічні, соціокультурні та правові заходи, а основними напрямками профілактики девіантної поведінки є: робота з сім'єю, створення освітнього середовища, що перешкоджає девіантній поведінці та правове виховання; з'ясовано мету правового виховання підлітків; описано основні шляхи, форми та методи правового виховання.

Ключові слова: правове виховання; девіантна поведінка; підлітки; профілактика, правомірна поведінка.

Вступ. Соціальна нестабільність та трансформація сучасного суспільства, що пронизує всі сфери життя, виступає чинником, що зумовлює девіантну поведінку молодого покоління. Тому турбота про психологічний добробут дітей і підлітків набуває особливого значення. Інформаційна перенасиченість та фрагментарний образ самосвідомості сучасної молоді зумовлюють інкогерентний характер міжособистісних відносин та внутрішньоособистісних конфліктів. Вивчаючи причинну обумовленість девіантної поведінки підлітка, дослідники сходяться на думці, що існують соціальні, психологічні та біологічні передумови девіацій, які обумовлені ситуативними та особистісними факторами. Ці фактори поєднують сімейне, шкільне та інші середовища неповнолітнього, а також сукупність зовнішніх причин та його особистісної схильності до порушень правомірної поведінки. Отже, ознаки девіантної поведінки в підлітковому віці можуть виражатися в характері дій та вчинків незрілої особистості, які проявляються у різних сферах життєдіяльності та вказують на труднощі у шкільній та соціальній адаптації. Соціальна потреба правового виховання молоді продиктована реалізацією та застосуванням правових норм на практиці, яка є необхідною умовою свободи вибору особистістю власних дій, норм поведінки та відповідальності за них [1, с.31]. У зв'язку з цим дослідження правового виховання як умови профілактики девіантної поведінки підлітків є актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні наукові дослідження доводять, що запобігання соціальним відхиленням, скорочення виявів девіантної поведінки, формування здорового способу життя молоді та зрілого покоління забезпечує лише успішна консолідація зусиль громадськості й держави, багатогранне співробітництво відповідних суспільних інститутів на ґрунті власних правових практик і продуктивного досвіду інших країн [2, с.92].

Зниження рівня життя, відмінності у розподілі матеріальних благ, криза державної влади, порушення соціального та правового порядку, недотримання нормального функціонування суспільства спричиняють деградацію правосвідомості та правової культури особистості та потребують пошуку нових підходів, агентів та інститутів її правової соціалізації [3, с.11].

Загалом життя та діяльність сучасних підлітків минають в умовах складної міжособистісної взаємодії в офіційних та неофіційних групах. Отже, неповнолітні є членами навчальних, громадських та інших груп (колективів), що діють публічно, проте з другого боку, їхня антигромадська діяльність прихована, оскільки підлітки нерідко є членами асоціальних груп. У цілому підлітки, вчителі, вихователі, представники громадськості та інші члени суспільства взаємодіють у складних та багатопланових стосунках. Специфіка такого симбіозу є однією з найважливіших характеристик діяльності, відносин і спілкування підлітків, усього процесу профілактики девіантних форм поведінки.

Зростання девіантних проявів у підлітковому середовищі, яке установлюють соціологічні дослідження, пов'язують не тільки з теоретичною нерозробленістю проблеми забезпечення формування навичок нормативної поведінки, але й з дефіцитом технологій діяльності у сфері педагогічної профілактики девіантної поведінки підлітків, невідповідністю розроблених раніше методів превентивної педагогіки масштабам сучасних завдань [4, с.134].

Під час аналізу стану дослідження проблеми правового виховання як напряму профілактики девіантної поведінки підлітків, ми активно послуговувалися працями науковців.

Поняття девіантної поведінки в соціальному та психологічному аспектах [5] та розгляд профілактики девіантної поведінки підлітків у соціально-виховному середовищі загальноосвітньої школи [6]

дали нам змогу дослідити проблему профілактики девіантної поведінки серед молоді як превентивної міри люмпенізації суспільства [7] та ін. Утім проблема дослідження правового виховання, як одного з напрямів профілактики девіантної поведінки підлітків, вивчена недостатньо, що зумовило вибір теми статті.

Метою статті є аналіз правового виховання як одного з напрямів профілактики девіантної поведінки підлітків. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: проаналізувати стан проблеми профілактики девіантних форм поведінки у підлітків у контексті концептуальних засад правового виховання та його змісту на основі вивчення психолого-педагогічної літератури та узагальнення передового педагогічного досвіду; з'ясувати мету правового виховання підлітків; описати основні шляхи, форми та методи правового виховання; відстежити, які вибіркові програми, спрямовані на дітей «групи ризику», спеціалісти використовують на практиці, та які застосовують методики для раціональної реалізації, націлені на профілактику девіантної поведінки у підлітків та юнаків.

Методи дослідження. У статті використано теоретичні (узагальнення теоретичних положень правового виховання як педагогічної проблеми, системний (дослідження системи профілактики девіантної поведінки)) та емпіричні (аналіз літератури, опис інформаційних джерел, порівняння визначень із проблеми дослідження) методи дослідження.

Виклад основного матеріалу. Девіантна поведінка (лат. *deviatio* – відхилення) – це дії людини (девіанта), які порушують офіційно встановлені в суспільстві чи неофіційні в певній соціальній групі моральні та правові норми, що призводять до її покарання, ізоляції, виправлення або лікування [8] Аналіз проблеми девіантної поведінки спирається на позиції різних концептуальних підходів зарубіжної та вітчизняної психології. Перші теоретичні положення, які пояснюють феномен девіантної поведінки, ґрунтуються на біологічних передумовах, що впливають на поведінку особистості (А.Адлер, П.Вест, А.Коен, Ч.Ломброзо, К.Лоренц, В.Оржеховська, М.Рожков, Е.Фромм, У.Шелдон та ін.). Згідно зі вченням соціологічної теорії, девіантну поведінку розглядають як результат неузгодженості між соціальними нормами та діями й вчинками людей, які суперечать дотриманню таких вимог (Е.Дюркгейм, Г.Лебон, Р.Мертон, Р.Оліфіренко, Д.Уотсон, В.Тюріна, Г.Тард, Т.Федорченко, Й.Дюркгейм). З позиції психоаналітичної концепції основним джерелом відхилень виступає постійний конфлікт між несвідомими потягами, що утворюють структуру «Ід» та обмеженнями, що виходять від «Его» та «Супер-Его» (З.Фрейд). Представники поведінкової теорії (Д.Вотсон, В.Маценко, Б.Скіннер, А.Суботін, Е.Торндайк, Л. Шкляр) вважають, що поведінку людини визначає довкілля. З погляду гуманістичного підходу (А.Маслоу, К.Роджерс, В.Франкл, Ш.Бюлер та інші), відхилення у поведінці розглядають як наслідок втрати дитини узгодженості з власними почуттями та неможливістю знайти сенс і шлях до самореалізації в умовах виховання. Загалом виникнення девіацій у неповнолітніх зумовлено низкою факторів, серед яких: соціально-економічні (низький життєвий рівень переважної більшості населення, безробіття, соціальне розшарування суспільства, криза сім'ї); психолого-педагогічні (проблеми у підлітковому віці, дезадаптація, недоліки виховної роботи школи, родини та інших соціальних інститутів); медико-біологічні (вади спадковості, підвищена збудливість, емоційна нестабільність, психічні розлади) [9, с.100].

Завдяки зібраному та проаналізованому фактичному матеріалу можемо зазначити, що загальним є положення, при якому девіантна поведінка відображає існування суб'єкта в соціумі, включає складну систему взаємодії, зосереджується на полюсі «адаптація – дезадаптація» і має виражену індивідуальну, вікову та статеву своєрідність. При цьому профілактика у конкретному значенні окреслює сукупність заходів, спрямованих на створення сприятливих соціально-економічних, соціокультурних та соціально-педагогічних умов, що сприяють сім'ї при виконанні відповідних функцій у вихованні фізично і соціально здорових дітей; проведення виховних заходів загальноосвітніми закладами всіх типів для забезпечення повноцінного розвитку інтересів і здібностей у вихованців, зайнятості суспільно корисною діяльністю в позаурочний час [10, с. 56]. Профілактика девіантної поведінки є функціональним обов'язком, складовою повсякденної роботи всіх соціальних організацій та установ, у тому числі й освітніх [11, с.134]. Також погоджуємося з тим, що профілактика девіантної поведінки – це система загальних та спеціальних заходів на різних рівнях: державному, суспільному, економічному, правовому, медичному, соціально-психологічному та педагогічному. Успішність профілактичної діяльності залежить від її комплексності, послідовності та своєчасного надання. Суспільство вимагає значної відповідальності від соціальних інститутів в об'єктивності та пом'якшенні девіантної поведінки (економічні, політичні, освіти та культури, сім'ї та шлюбу, релігії), адже саме такі інститути виконують функції контролю за поведінкою людей у різних галузях суспільного життя (у тому числі й у сфері, яка стосується девіантної поведінки). Проведення профілактики у межах держави передбачає економічні, соціокультурні та правові заходи. На нашу думку, основними напрямками профілактики девіантної поведінки є: робота з сім'єю, створення освітнього середовища, що перешкоджає девіантній поведінці та правове виховання.

Достеменно, в умовах національно-культурного відродження України, створення правової держави й демократичного суспільства, інтеграції в європейське і світове співтовариство набуває великого значення проблема правового виховання [3, с.5], тому з'ясуємо феномен правового виховання як один із напрямів профілактики девіантної поведінки підлітків.

Автор навчального посібника «Педагогіка для правників» Г. Яворська дає визначення правового виховання як процесу набуття правових знань, навичок та вмінь, формування поваги до права, закону, до прав та свобод людини, до відповідних правових орієнтацій та оцінок, правових поведінкових установок та мотивів правомірної поведінки тощо [12, с.282]. Дослідниця Н. Тітова стверджує, що правове виховання – це цілеспрямований вплив на людину з метою формування у неї основ правової культури та прагнення до активної правомірної поведінки [13, с.137]. Досліджуючи процес формування правових знань дітей, П. Рабінович визначає правове виховання як цілеспрямовану діяльність державних органів, громадських об'єднань і трудових колективів, а також інших суб'єктів щодо формування у громадян високої правової культури [14, с.86]. У нашому дослідженні будемо керуватися таким визначенням: «правове виховання як напрям профілактики девіантної поведінки підлітків – це шлях для досягнення поставленої правової мети, за допомогою вирішення певних завдань, цілеспрямована, послідовна, систематична діяльність закладів освіти, окремих громадян з надан-

ня послуг у роз'ясненні та інформуванні положень права і законодавства з метою формування у підлітків системи правових знань, правових переконань і настанов, правового мислення, правових почуттів, що забезпечують стабільність правомірної поведінки». Ми визначаємо, що метою правового виховання підлітків є: формування правової компетентності та правової культури громадянина вільної України, свідоме ставлення до своїх прав і обов'язків, повага до законів, дотримання правил людського співжиття та чинних правових норм держави, активна участь в управлінні державними справами, рішуча боротьба з порушниками законів; прищеплення любові до Батьківщини; формування всебічно розвиненої особистості; профілактика правового нігілізму серед населення [15, с.287]. Цілі правового виховання, як і будь-якої виховної діяльності, детерміновані суспільними потребами та інтересами, а також основ-

ними напрямками діяльності держави. У визначення мети правового виховання входять: усвідомлення об'єктивної можливості правовиховної діяльності, тобто реальність здійснення її в сучасних умовах; чітке уявлення про можливі об'єктивні результати такої діяльності, досягнення певного рівня правової свідомості, правової культури та соціально-правової активності суб'єктів правовідносин [3, с.18]. Крім того, метою правового виховання є просвітницька робота з формування у підлітків установок та навичок відповідальної правової поведінки, яка поділяється на два напрямки: розроблення спеціалізованих модулів у межах викладання дисциплін загальноосвітнього циклу і спеціалізовані заняття правової профілактики.

До основних шляхів правового виховання як напряду профілактики девіантної поведінки підлітків пропонуємо віднести наступні (табл.1).

Таблиця 1

Шляхи правового виховання як напряду профілактики девіантної поведінки підлітків

Шляхи правового виховання	Опис
Здійснення правової освіти підлітків	правова освіта є організованим, цілеспрямованим і систематичним впливом на особистість підлітка, що формує правову культуру, правові установки, навички та звички активної правомірної поведінки, стійких правових знань, переконань, потреб, цінностей
Індивідуальна робота з тими, хто перебуває на внутрішньому шкільному обліку	мета індивідуальної роботи з тими, хто перебуває на внутрішньому шкільному обліку – соціальна адаптація учня у суспільстві. Завдання: попередження правопорушень і девіантної поведінки учнів, соціальний захист учнів, які стоять на обліку, профілактика правопорушень серед підлітків, організація дозвілля та відпочинку дітей та підлітків, які стоять на обліку
Шкільне самоврядування	по-перше, самоврядування розглядається як частина системи виховання та управління, по-друге, як форма організації життя колективу підлітків, по-третє, як можливість і здатність учнів реалізовувати своє право участі в управлінні справами закладу освіти
Рада профілактики правопорушень у загальноосвітній організації	рада з профілактики правопорушень проводиться згідно з внутрішнім статутом закладу освіти. До комісії ради з профілактики правопорушень зазвичай входять представники адміністрації, класні керівники, представники батьківського комітету, ради старшокласників

Отже, який основний механізм правового виховання як напряду профілактики девіантної поведінки підлітків? Насамперед це форми, тобто способи зовнішнього вираження діяльності при умові ви-

ховання поважного відношення до закону, його дотримання та виконання правил, через формування правової свідомості для правомірної поведінки та підвищення соціальної активності (табл.2).

Таблиця 2

Форми правового виховання як напряду профілактики девіантної поведінки підлітків

Форми правового виховання	Опис
Усні	лекції, розмови, перегляд відео
Друкарські	книги, стінгазети, журнали
Семінари	обговорення доповідей, рефератів та інших досліджень із певних тем
Конференції	вирішення, обговорення питань, які потребують дискусії та диспуту
Проектування	діяльність: а) результатом якої є «продукт», який буде корисним для подальшого досвіду в соціумі; б) яка задумана, продумана та здійснена підлітками; в) за допомогою якої формуються соціальні навички підлітка
Правова пропаганда	це один із важливих процесів та способів впливу права на всі сфери суспільних відносин у правовій державі, що проявляється у відкритій та прихованій формі певними особами, органами та соціумом в цілому
Юридична практика	це діяльність компетентних суб'єктів щодо прийняття, тлумачення, застосування, доведення до відома населення правових розпоряджень, взята у єдності з накопиченим соціально-правовим досвідом
Правове навчання	це цілеспрямований, планомірний та організований процес формування та розвитку системних правових знань, навичок та умінь правомірної та активної правомірної діяльності.
Правове самовиховання	цілеспрямована, повсякденна, систематична діяльність людини з оволодіння правовими знаннями, формування позитивних правових мотивів та установок, навичок правомірної поведінки, що полягає у самостійних зусиллях, спрямованих на вироблення звички активної правомірної поведінки

Подані форми, як вказано вище, є першоосновою механізмом правового виховання. Але є і друга, не менш важлива ланка – методи, тобто способи, засоби пояснення правових принципів та ідей, з подальшим впливом на поведінку та свідомість підлітка. Методи правового виховання – це система специфічних процедур і способів виховної роботи з розвитку мотивації, переконань і поглядів, звичок поведінки й виро-

блення правомірних навичок поведінки. Специфіка правового виховання та його завдання дозволяють визначити методи правового виховання, які використовують залежно від цілей, типу діяльності, закономірностей та змісту правового виховання підлітків, конкретних умов та завдань їх вирішення, індивідуальних особливостей дітей, рівня вихованості, мотивації їхньої поведінки (табл.3).

Таблиця 3

Методи правового виховання як напряму профілактики девіантної поведінки підлітків

Метод правового виховання	Опис
Попередження	система заходів, що вживаються державними органами, громадськими організаціями, представниками влади та іншими особами, спрямованими на протидію процесам детермінації злочинності, що мають на меті ресоціалізацію потенційних злочинців, запобігання вчиненню нових злочинів
Покарання	застосування будь-яких заходів щодо винного у провині чи злочині, або позбавлення його будь-яких життєвих благ
Правове просвітництво	процес поширення правових знань для підвищення юридичної культури
Методи формування правосвідомості	оповідання, переконання, роз'яснення, лекція, етична бесіда, інструктаж
Методи організації правоподібної діяльності	доручення, що виховують ситуації
Методи стимулювання правослухняної поведінки	заохочення, покарання
Методи контролю та самоконтролю поведінки вихованців із позицій правових норм	педагогічний нагляд, опитування (анкетні, усні тощо); аналіз результатів суспільно корисної діяльності, створення ситуацій вивчення поведінки вихованців
Проблемно-пошукові методи	відгадування загадок, розгадування ребусів, розв'язання кросвордів
Ділова гра	активний метод виховання старших підлітків, заснований на прикладі ситуацій з життя або художньої літератури
Дискусія	обговорення спірних питань, проблем
Диспут	колективне обговорення актуальних проблем життєдіяльності учасників та їх життєвого досвіду

Нами відстежено, що для раціонального втілення на практиці різних методів, що націлені на профілактику девіантної поведінки у підлітків, суб'єкти профілактики використовують певні програми. До таких програм, які мають на меті навчити підлітків дотримувати правову поведінку, ми рекомендуємо віднести: інформаційно-правові програми; програми правового навчання; програми навчання правовим навичкам; програми залучення до позитивної альтернативної діяльності. Для функціонування програм суб'єктам профілактики потрібно дотримуватися наступних принципів: принцип системності; принцип стратегічної цілісності; принцип багатоаспектності; принцип солідарності; принцип легітимності. Шляхи правового виховання підлітків використовують для досягнення поставленої правової мети. Форми правового виховання – це способи зовнішнього вираження діяльності, з вихованням шанобливого ставлення до закону, його дотримання та виконання правил, з формуванням правової свідомості та правової культури. Методи правового виховання – це способи цілеспрямованого впливу суб'єкта правового виховання на правову свідомість та правову культуру колективу, групи чи однієї людини.

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні висновки. Перехід від дитинства до дорослого життя – один із найскладніших у житті людини. Для підліткового віку характерними є розвиток самосвідомості й самооцінки, підвищений інтерес до себе, до своїх можливостей та здібностей, бажання бути дорослим. При відсутності можливостей для реалізації своїх бажань, усі процеси самоутвердження підлітка проходять у викривленій формі та призводять до девіантної поведінки. Серед різних напрямів профілактики саме правове виховання є одним із найважливіших – як планомірний, керований, організований, систематичний і цілеспрямований процес, результат діяльності з трансляції (передачі) правової культури, спрямованої на формування правових установок, навичок та звичок правомірної поведінки. Впровадження у практику профілактики девіантної поведінки шляхів, форм та методів правового виховання дасть можливість раціонально згуртувати суспільні сили на боротьбу з різними негативними явищами, що принесе відчутний результат. *Перспективи подальших досліджень* вбачаємо у дослідженні використання сучасних педагогічних технологій у профілактичній роботі з девіантними підлітками.

Список використаної літератури

1. Наливайко Т.В. Роль правового виховання в становленні громадянського суспільства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2014. Вип.28 (1). С.31–33.
2. Людський розвиток в Україні. Модернізація соціальної політики: регіональний аспект : кол. монографія / за ред. Е.М.Лібанової; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. Київ, 2015. 356 с.
3. Правове виховання в сучасній Україні: монографія / А.П.Гетьман, Л.М.Герасіна, О.Г.Данильян та ін., 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2013. 440 с.
4. Самойлов А.М. Пріоритети та технології педагогічної профілактики девіантної поведінки підлітків. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2015. № 41. С.134–139.
5. Макаренко О.М., Андрейчева А.О. Поняття девіантної поведінки в соціальному та психологічному аспектах. Наукові

- записки: Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. 2015. Т 175.. С.61–64.
6. Самойлов А.М. Профілактика девіантної поведінки підлітків у соціально-виховному середовищі загальноосвітньої школи : автореферат дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Вінниця, 2017. 20 с.
  7. Пиголенко І.В., Билименко Ю.В. Профілактика девіантної поведінки серед молоді як првентивна міра люмпенізації суспільства. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2011. Вип.3 (11). С.76–79.
  8. Степанов О.М. Психологічна енциклопедія. Київ: Академвидав, 2006. 424 с.
  9. Козубовський Р., Шелевер О. Профілактика девіантної поведінки молодших школярів. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2019. Вип.2 (45). С. 99–103.
  10. Товканець О.С. Профілактичні заходи у попередженні девіантної поведінки неповнолітніх. Сучасний соціокультурний простір: матеріали сьомої Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції, 20–22 вересня 2010 року. Ч.2. Київ, 2010. С.56–59.
  11. Самойлов А. Пріоритети та технології педагогічної профілактики девіантної поведінки підлітків. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2015. №41. С.134–139.
  12. Яворська Г.Х. Педагогіка для правників: навч. посіб. Київ: Знання, 2004. 335 с.
  13. Тітова Н.К. Правова культура: поняття, структура. Теоретичні засади педагогічного правознавства: зб. наук. праць. Київ: Науковий світ, 2001. С.133–139.
  14. Рабінювич П.М., Скакун О.Ф. Теорія держави і права. Харків: Консум, 2000. 704 с.
  15. Попадич О. Теоретичні основи правового виховання майбутніх працівників закладів дошкільної освіти. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія». 2020. Вип.1 (11). С.90–94.

References

1. Nalyvajko, T.V. (2014). Rol' pravovoho vykhovannya v stanovleni hromadyans'koho suspil'stva [The role of legal education in the development of civil society]. *Naukovy'j visny'k Uzhgorods'kogo nacional'nogo universy'tetu, Seriya: Pravo*, 28 (1), 31–33. [in Ukrainian]
2. Libanova, Ye.M. (Ed.). (2015). *Lyuds'kyj rozvytok v Ukraini. Modernizatsiya sotsial'noi polityky: rehional'nyj aspekt* [Human development in Ukraine. Modernization of social policy: regional aspect]. In-t demografiyi ta social'ny'x doslidzhen' im. M.V.Ptuxy' NAN Ukrayiny. [in Ukrainian]
3. Hetman, A.P., Herasina, L.M., & Danylyan, O.H. (Eds.). (2013). *Pravove vykhovannya v suchasnyy Ukraini* [Legal education in modern Ukraine]. Pravo. [in Ukrainian]
4. Samoilo, A.M. (2015). Priorytety ta tekhnolohii pedahohichnoi profilaktyky deviantnoi povedinky pidlitkiv [Priorities and technologies of pedagogical prevention of deviant behavior of teenagers]. *Suchasni informacijni tehnologiyi ta innovacijni metodyky navchannya v pidgotovci fakhivciv: metodologiya, teoriya, dosvid, problemy*, 41, 134–139. [in Ukrainian]
5. Makarenko, O.M., & Andreicheva, A.O. (2015). Ponyattya deviantnoi povedinky v sotsial'nomu ta psykholohichnomu aspektakh. [The concept of deviant behavior in social and psychological aspect]. *Naukovi zapysky: Pedagogichni, psykholohichni nauky ta socialna robota*, 175, 61–64. [in Ukrainian]
6. Samoilo, A.M. *Profilaktyka deviantnoi povedinky pidlitkiv u sotsial'no-vykhovnomu seredovyschi zahal'noosvitn'oi shkoly* [Prevention of deviant behavior of adolescents in the social and educational environment of secondary school]. Extended thesis of unpublished candidate dissertation, Mykhailo Kotsyubinsky Vinnytsia State Pedagogical University. [in Ukrainian]
7. Pyholenko, I.V., & Bylymenko, Yu.V. (2011). Profilaktyka deviantnoi povedinky sered molodi yak prventyvna mira lyumpenizatsii suspil'stva [Prevention of deviant behavior among young people as a preventive measure of lumpenization of society]. *Visny'k NTUU «KPI». Politologiya. Sociologiya. Pravo*, 3 (11), 76–79. [in Ukrainian]
8. Stepanov, O.M. (2006). *Psykholohichna entsyklopediya* [Psychological encyclopedia]. Akademvydav. [in Ukrainian]
9. Kozubovskiy, R., & Shelever, O. (2019). Profilaktyka deviantnoi povedinky molodshykh shkolyariv [Prevention of deviant behavior of primary schoolchildren]. *Scientific Bulletin of Uzhhoed university. Series: Pedagogy. Social Work*, 2 (45), 99–103. [in Ukrainian]
10. Tovkanets, O.S. (2010). Profilaktychni zakhody u poperedzhenni deviantnoi povedinky nepovnoolitnikh [Preventive measures in the prevention of deviant behavior of minors]. *Suchasni sociokulturni prostir – Proceedings of All-Ukrainian scientific-practical conference* (pp.56–59). Kyiv. [in Ukrainian]
11. Samoilo, A. (2015). Priorytety ta tekhnolohii pedahohichnoi profilaktyky deviantnoi povedinky pidlitkiv [Priorities and technologies of pedagogical prevention of deviant behavior of adolescents.-]. *Suchasni informacijni tehnologiyi ta innovacijni metodyky navchannya v pidgotovtsi fakhivciv: metodologiya, teoriya, dosvid, problemy*, 41, 134–139. [in Ukrainian]
12. Yavorska, H.Kh. (2004). *Pedahohika dlya pravnykiv* [Pedagogy for lawyers]. Znannya. [in Ukrainian]
13. Titova, N.K. (2001). *Pravova kul'tura: ponyattya, struktura* [Legal culture: concept and structure]. *Teoretychni zasady pedagogichnogo pravoznavstva*, 133–139. [in Ukrainian]
14. Rabinovych, P.M., & Skakun, O.F. (2000). *Teoriya derzhavy i prava* [Theory of state and law]. Konsum. [in Ukrainian]
15. Popadych, O. (2020). Teoretychni osnovy pravovoho vykhovannya maybutnikh pratsivnykiv zakladiv doshkil'noyi osvity [Theoretical foundations of legal education of future employees of preschool education institutions]. *Naukovy visnyk Mukachivskogo derzhavnogo universytetu. Seriya «Pedagogika ta psykholohiia*, 1 (11), 90–94. [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 31.03.2023 р.
Стаття прийнята до друку 04.04.2023 р.

Popadych Olena

Doctor of Pedagogical Sciences, professor at the department of general pedagogy and pedagogy of higher education
Public higher education institution «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine,
olena.popadych@uzhnu.edu.ua,
<http://orcid.org/0000-0003-1426-4114>

LEGAL EDUCATION AS A WAY TO PREVENT DEVIANT BEHAVIOR AMONG ADOLESCENTS

Abstract. The coronavirus pandemic, the war in Ukraine, as well as the current social, economic, legal, and environmental situation, have resulted in new dangers for children and adolescents. These dangers include a loss of a sense of social security and stability, a reduced ability to resist negative environmental impacts under martial law, and a loss of group affiliation and collective responsibility. As a result, minors may exhibit deviant behavior. Thus, one of the pressing issues in Ukraine is the implementation of planned and systematic preventive measures to address the problem of deviant behavior among minors. Legal education is an essential component of these preventive measures.

The aim of this study is to analyze the role of legal education in preventing deviant behavior among adolescents. The article employs theoretical research methods, such as literature analysis, description of information sources, and generalization of theoretical provisions of legal education as a pedagogical problem. Additionally, empirical research methods such as document analysis and comparison of definitions on the research problem are used. The study results indicate that the prevention of deviant behavior among adolescents is complex and multifaceted. The success of prevention activities depends on their complexity, consistency, and promptness. The author analyzes the state of the problem of preventing deviant behavior among adolescents in the context of the conceptual foundations of legal education and its content. The study finds that the prevention of deviant behavior among adolescents involves economic, socio-cultural, and legal measures. Legal education can help prevent legal nihilism among the population. The study describes the main ways, forms, and methods of legal education aimed at preventing deviant behavior among adolescents and young people. The introduction of these ways, forms, and methods of legal education into the practice of preventing deviant behavior can help rationally unite social forces to combat various negative phenomena, leading to tangible results.

Key words: legal education; deviant behavior; adolescents; prevention, lawful behavior.